

ΒΑΧΑΚΗ ΝΤΑΝΤΡΙΑΝ

Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΡΜΕΝΙΩΝ

ΜΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Μετάφραση: Σήφης Κασσεσιάν

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΡΜΕΝΙΩΝ ΘΟΙΤΗΤΩΝ & ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ, 1982

Στὸ κλιεὶ τοῦ ἔξωφύλλου : Ἀνακαράσταση τοῦ Μνημείου τῶν Θυμάτων
τῆς γενοκτονίας, ποὺ βρίσκεται στὸ Γερεβάν.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στὰ 1915, ἐπωφελούμενη ἀπὸ τὴν εὐκαιρία, ποὺ τῆς ἔδωσε ὁ Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, ἡ Τουρχία ἔξαπέλυσε τὸ τελευταῖο ἀπὸ τὰ ἀλλεπάλληλα κύματα σφαγῆς τῶν Ἀρμενίων ὑπηρκόων τῆς. Τὰ θύματα χύτη τῇ φορὰ ἔφτασαν τὸ 1.500.000. Ὁ ἀριθμὸς τῶν θυμάτων αὐτοῦ τοῦ μεγάλου ἐγκλήματος ἀντιπροσώπευε ἔνα μεγάλο ποσοστὸ τοῦ Ἀρμενικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἕτοι ὥστε τὸ ἐγκλημα αὐτὸ μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ σὰν γενοκτονία.

Οἱ πηγὲς — μαρτυρίες αὐτοπτῶν μαρτύρων, διπλωματικὰ ἔγγραφα, ἄρθρα, ιστορικὲς μελέτες — ποὺ ἀναφέρονται στὴ γενοκτονία τῶν Ἀρμενίων — τὴν πρώτη τοῦ 20οῦ αἰώνα — εἶναι ἄφθονες. Ἡ σύντομη μελέτη, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου, εἶναι μὰ προσπάθεια θεώρησης τοῦ ιστορικοῦ γεγονότος τῆς γενοκτονίας μέσα ἀπὸ τὸ πρίσμα τῆς Κοινωνιολογίας. Ὁ συγγραφέας της, Βαχάκν Νταντριάν, εἶναι καθηγητὴς τῆς Κοινωνιολογίας στὸ Πολιτειακὸ Πανεπιστήμιο τῆς Νέας Υόρκης καὶ εἰδικὸς μὲ παγκόσμιο κύρος στὸ θέμα τῆς γενοκτονίας. Ἡ μὲ ἐπιστημονικὰ κριτήρια καὶ μεθοδολογία καὶ δπωσδή-

ποτε ἀδίαστη προσέγγιση τοῦ καθηγητῆ Νταντριὰν στὸ ἀντικείμενό του, ἀποτελεῖ, νομίζουμε, μία συμβολὴ στὴ βαθύτερη κατανόηση τοῦ θέματος τῆς γενοχτονίας γενικότερα καὶ τῆς γενοχτονίας τῶν Ἀρμενίων εἰδικότερα, πέρα ἀπὸ φανατισμοὺς καὶ πολιτικὰ συμφέροντα, ποὺ συχνὰ διαστρέβλωνουν τὴν ἴστορικὴν ἀλήθειαν καὶ ἀπανθρωποποιοῦν τὶς ἀνθρώπινες σχέσεις, προσωπικές, διαπροσωπικές ἢ διαχρατικές.

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΑΡΜΕΝΙΩΝ ΦΟΙΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΣΑΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

‘Ο ἀσχολούμενος μὲ τὸ πρόθλημα τῆς διαταραχῆς τῶν διεθνῶν σχέσεων πρέπει νὰ καθορίσει μία δρισμένη προοπτικὴ καὶ νὰ ἐπιλέξει μία δπτικὴ γωνία ἀπὸ τὴν ὅποια θὰ ἔξετάσει τὸ θέμα του. Στὴν περίπτωση τῆς γενοκτονίας ὑπάρχουν δύο κύριες δπτικές γωνίες: αὐτὴ τοῦ δράστη καὶ αὐτὴ τῆς θμάδας - θύματος. “Ἐνας τρόπος σύνδεσής τους εἶναι ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ παράγοντα «διεθνεῖς σχέσεις» καὶ ἡ ἔξέταση τῶν ἐπιπτώσεων τῆς γενοκτονίας σ’ αὐτές. Οἱ ποικίλες θλάθες, ποὺ ὑφίστανται τὰ θύματα μίας γενοκτονίας, εἶναι ἔνας παράγοντας, ποὺ ὅδηγει στὴν δξυνση τῶν διεθνῶν σχέσεων. Σχετικὰ μὲ τὴ γενοκτονία μποροῦμε νὰ διακρίνουμε τὶς παρακάτω κατηγορίες διαταραχῆς τῶν διεθνῶν σχέσεων:

1. ‘Η ζημία, ποὺ ὑφίσταται τὸ ἔθνος-δράστης, παρὰ τὰ κάποια προσωρινὰ οἰκονομικὰ κέρδη, ποὺ ἀποκομίζει καὶ παρὰ τὴν ιδεολογικὴ του αύτο-ἐκπλήρωση. Αὐτὸ ἰσχύει κυρίως στὶς περιπτώσεις στὶς ὅποιες οἱ δμάδες-θύματα εἶναι ἀναπόσπαστα τμῆματα τῆς κοινωνικῆς δομῆς καὶ ἔχουν ἀναπτύξει —εἴτε σὰν μειονότητες, εἴτε μὲ ἄλλο τρόπο — μία συμβιωτικὴ ἀλληλεξάρτηση — Ιδίως οἰκονομική — μὲ τὴν πλειοψηφίᾳ ἢ τὴν κυριαρχη καὶ ἀρχουσα δμάδα. Τόσο οἱ Τοῦρκοι δσο καὶ οἱ Γερμανοὶ ὑπέστησαν οἱ ίδιοι καίριες θλάθες ἔξαιτίας τῆς γενοκτονίας, ποὺ διέπραξαν σὲ θάρος τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Ἐθραίων. Καὶ στὶς δύο αὐτές περιπτώσεις ὑπῆρχαν ἐναλλα-

κτικοί τρόποι άντιμετώπισης τής σύγκρουσης τής διμάδας-θύματος μὲ τὴν διμάδα - θύτη.

2. Στὶς περιπτώσεις, ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἔξωτερικὰ ἐμπόδια καὶ παρεμβάσεις ἢ ἀντίσταση τῆς διμάδας-θύματος, καὶ λόγω τῆς ιδιαιτερότητας τῆς φύσης της, ἢ γενοκτονίᾳ ἔχει ἔνα αὐτορρυθμιστικὸ μηχανισμό, ποὺ τείνει νὰ κάνει τὴν καταστροφὴν διλοκληρωτικὴ καὶ ἀπόλυτη. Ἀπὸ τῇ στιγμῇ, ποὺ θὰ ἔξαπολυθεῖ, ἢ γενοκτονίᾳ πρέπει νὰ ἐπιτελέσει ὅλη τὴν τροχιά της. Οἱ ἐπιζώντες ἀποτελοῦν μεγάλο κίνδυνο καὶ εὐθύνη. "Οοσ μεγαλύτερος εἶναι δ ἀριθμός τους, τόσο μεγαλύτερος εἶναι καὶ δ κίνδυνος νὰ ἐπηρεασθοῦν οἱ μελλοντικὲς σχέσεις μεταξὺ θύτου καὶ διμάδας-θύματος. Τὸ σημεῖο αὐτὸ ὑπογραμμίστηκε κατάλληλα ἀπὸ τὸν Ταλαάτ, ὑπουργὸ Ἐσωτερικῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ ἀρχιτέκτονα κι ἐκτελεστῇ τῆς γενοκτονίας τῶν Ἀρμενίων. Σὲ μιὰ συνομιλία του μὲ τὸν Ἀμερικανὸ πρεσβευτή, Μοργκεντάου, ὁ Ταλαάτ ἔξομολογήθηκε ὅτι: «Τὸ μίσος ἀνάμεσα στοὺς Ἀρμενίους καὶ στοὺς Τούρκους εἶναι τόσο μεγάλο ὅστε πρέπει νὰ τοὺς ἀποτελειώσουμε. Κανεὶς Ἀρμένιος δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι φίλος μας βοτερα ἀπὸ ὅσα τοὺς ἔχουμε κάνει».

3. "Οταν ἀθοήθητες μειονότητες ἔξοντάνονται, οἱ ἔνες διυνάμεις βρίσκονται ἀντιμέτωπες μὲ διλήμματα. Οἱ ἐπιταγὴς τῆς συνελδησῆς συγκρούονται μὲ τὰ διάφορα συμφέροντα, τὰ πολιτικὰ κέρδη τους καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς κινδύνους, ποὺ περικλείει μία πιθανὴ ἐπέμβασή τους. Οἱ δυνάμεις αὐτὲς ὑποχρεώνονται νὰ προθοῦν σὲ διάφορες ἐπιλογές. "Αν δὲν ἐπέμβουν, γίνονται συνένοχοι τοῦ ἐγκλήματος σὲ ποικίλο θαθμὸ καὶ γιὰ διάφορους λόγους. 'Η ἐνοχὴ, ποὺ αἰσθάνονται γιὰ τὴ μὴ ἐπέμβασή τους καὶ ἡ ἀδυναμία τους νὰ τὴν ἐκφράσουν δημόσια καὶ ἐπίσημα, ἀποτελεῖ ἀκόμα ἔναν παράγοντα περιπλοκῆς τῶν διεθνῶν σχέσεων. 'Ἐπίσης τὸ γεγονός τῆς μὴ ἐπέμβασης μπορεῖ νὰ δελεᾶσει ἢ νὰ ἐνθαρρύνει ὅλες διμάδες, οἱ διποίες τείνουν νὰ ἔξοντάσουν τις δικές τους μειονότητες ἀκολουθώντας τὰ ιστορικὰ προηγούμενα.

4. Οἱ διεκδικήσεις, ποὺ προθάλλουν μετὰ τῇ γενοκτονίᾳ οἱ

έπιζωντες τής δμάδας-θύματος καὶ ή διαδικασία ἐπανόρθωσης, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐπιθληθεῖ στὴν δμάδα-θύτη, προκαλοῦν ἐπιπλοκές στὶς διεθνεῖς σχέσεις. Τὸ τραυματισμένο κοινὸν αἰσθῆμα τῶν ἐπιζώντων παρουσιάζει μία εἰκόνα, ποὺ πολὺ λίγοι μποροῦν νὰ αισθανθοῦν καὶ νὰ κατανοήσουν. Αὕτῃ ή ψυχικῇ κατάστασῃ τῶν ἐπιζώντων ἀντανακλᾶται στὸν τύπο, τὸ θαθμὸν καὶ τὸν τρόπο, μὲ τὸν ὄποιο προθάλλουν τὰ αἰτήματά τους. Οἱ τακτικές, ποὺ υιοθετοῦν οἱ ἐπιζώντες στὴν προθολὴ τῶν αἰτημάτων τους, ἔγκυμονοῦν κινδύνους γιὰ τὶς διεθνεῖς σχέσεις. Ἀπὸ τὴν πλευρά τους οἱ δράστες θρίσκονται ἀντιμέτωποι μὲ τὰ ἐπακόλουθα τῆς γενοκτονίας. Αὕτὰ μπορεῖ νὰ εἶναι ή ἀντεκδίκηση ἀπὸ μέρους τῆς δμάδας-θύμα, ή καταθολὴ ἀποζημιώσεων, ή ἀπώλεια ἐδαφῶν ἢ, τὸ ἄκρως ἀντίθετο ὅλων αὐτῶν, ή ὅρνηση τῆς διεθνοῦς κοινότητας νὰ δεχτεῖ δtti διαπράχθηκε μία γενοκτονία. Ή ἀλλαγὴ καθεστῶτος ἢ κυθέρηνησης καὶ ή ἐμφάνιση στὸ προσκήνιο, μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου, μίας νέας γενεᾶς, συμβάλλουν στὸ νὰ διχαστεῖ ή διεθνῆς κοινῆ γνώμη καὶ νὰ ἔξασθενίσει ή διάθεση τῶν ἔθνῶν νὰ δσχοληθοῦν ἀποφασιστικά μὲ τὸ ἔγκλημα τῆς γενοκτονίας.

“Ἐνας ἄλλος παράγοντας διαταραχῆς τῶν διεθνῶν σχέσεων ἔξαιτίας μίας γενοκτονίας εἶναι ή ἐγκατάλειψη ἀπὸ μέρους τοῦ δράστη ἀκόμα καὶ τῆς κατ’ ἐπίφαση ἡθικῆς, ποὺ διέπει τὴν πολιτική καὶ δημόσια ζωή. Πάνω σ’ αὐτό, ἔχουμε τὴν μαρτυρία τόσο τοῦ Ταλασάτ δσο καὶ τοῦ Χίτλερ, πού, σὲ μία μοναδικὴ ταυτότητα ἀπόψεων σχετικά μὲ τὶς γενοκτονίες, τὶς ὄποιες δργάνωσαν, ἀπέκλεισαν τὴν περίπτωση νὰ λογοδοτήσουν ἡ Τουρκία ἢ ἡ Γερμανία γιὰ τὶς πράξεις τους καὶ νὰ πληρώσουν γι’ αὐτές καὶ Ισχυρίστηκαν δtti, τὰ ἔγκλήματά τους θὰ ξεχνιόνταν γιατί: «Ο κόσμος πιστεύει μόνο στὴν ἐπιτυχία». (Ο Χίτλερ φέρεται νὰ ἔχει ἀναφέρει τὰ παραπάνω τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1939 καὶ δ Ταλασάτ σὲ μία συνομιλία του μὲ τὴν Τουρκάλα ἐθνικίστρια συγγραφέα Χαλιντὲ Ἐντίμπ στὴ διάρκεια τοῦ Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου).

2. Η ΣΥΣΣΩΡΕΥΟΜΕΝΗ ΕΥΠΑΘΕΙΑ ΚΑΙ Η ΔΙΤΤΗ ΔΙΩΣΗ

Τό γεγονός δτι, ἀπαιτεῖ τή χρήση θανατηφόρου θίας σὲ μαζική κλίμακα, καὶ δτι, ἔχει κάτι τὸ τελεσθικὸ δσο ἀφορᾶ τὸ θύμα, προσδίδει στή γενοκτονία μία ίδιαιτερότητα. Ὁ ὑποψήφιος δράστης πρέπει νὰ διαθέτει τὰ κατάλληλα μέσα, τὰ κίνητρα καὶ τὴν πρόθεση νὰ ἔξοντώσει τὰ θύματα. Ἀπὸ τὴν πλευρά τους τὰ θύματα πρέπει νὰ εἰναι σὲ κάποιο θαθμὸ τρωτά. Σὲ μία δεδομένη σύγκρουση ἡ σχετικὴ ισχὺς τοῦ δράστη καὶ ἡ σχετικὴ ἀδυναμία τοῦ θύματος εἰναι ἀλληλένδετες. Ἔχει ύποστηριχθεῖ δτι, στὶς δύο κλασσικὲς γενοκτονίες τοῦ αἰώνα μας, ποὺ ἀφοροῦσαν τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Ἐθραίους, ὅτι ὑψηλὸς θαθμὸς στὸν δόποιο ήταν τρωτές αὐτές οἱ δύο δμάδες - θύματα, καὶ ἡ ἀντίστοιχη σχετικὰ μεγάλη ισχὺς τῶν δμάδων - δραστῶν, ηταν σὲ μεγάλο θαθμὸ ύπεύθυνοι γιὰ τὶς γενοκτονίες αὐτές. Ἀξίζει λοιπὸν νὰ ύπογραμμίσουμε αὐτὸ τὸ σημεῖο καὶ νὰ προθοῦμε σὲ μία σύντομη ἀνάλυσή του.

Ἀνατρέχοντας στὴν ἱστορία αὐτῶν τῶν δύο λαῶν, διαπιστώνουμε δτι, ἡ κοινὴ καὶ στοὺς δύο ἐμπειρία τῆς γενοκτονίας δὲν ύπῆρξε ἔνα μεμονωμένο ἐπεισόδιο, ἀλλὰ μάλλον τὸ ἀποκορύφωμα μίας μακρόχρονης διαδικασίας καταπίεσης, ποὺ συμπεριλάμβανε διαδοχικὲς περιόδους διώξεων καὶ ἀλλεπάλληλες σφαγές. Ἀκόμα, οἱ διώκτες καὶ καταπιεστές τους πολὺ σπάνια — ή καὶ ποτὲ — ύποχρεώθηκαν νὰ λογοδοτήσουν γιὰ τὶς πράξεις θίας σὲ θάρος τῶν δύο λαῶν, ποὺ σὲ μεγάλο μέρος τους ἔμειναν ἀτιμώρητες. Μή ἔχοντας δυνατότητα ἐπιλογῆς, οἱ δύο λαοὶ θασίζονταν στὴν ἀντοχὴ τους γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ ἐπιβιώσουν. Καθὼς ἡ μακρόχρονη ἱστορικὴ διαδικασία δίωξής τους συνεχίζοταν ἀνεμπόδιστη, οἱ Ἀρμένιοι καὶ οἱ Ἐθραίοι ταυτίζονταν δλο καὶ περισσότερο μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ κατάλληλου θύματος ἀπὸ τὶς ισχυρές καὶ μὲ ἔξημένο τὸ πνεῦμα δμάδες-διώκτες τους. Αὕτη εἰναι ἡ ἔννοια τῆς συσσωρευόμενης εὐπάθειας μέσω τῆς δρποίας σχηματίσθηκαν παραδόσεις, ἀποκρυσταλλώθηκαν σύμβολα, υἱοθετήθηκαν ἀπὸ τὰ θύματα χαρακτηριστικοὶ τρόποι ἀντίδρασης καὶ ἔγινε δυνατὸ νὰ προθλεφθεῖ ἡ ἀπάθεια τῆς διεθνοῦς κοινότητας ἔναν-

τι τῶν μελλοντικῶν γενοκτονιῶν.

‘Η ἐπίδραση τῆς συσσωρευμένης εύπαθειας στὴν δύμάδα θύμα εἰναι διττή:

1) Ἡ ἐγκατάλειψη μίας εύπαθοῦς δύμάδας στὸ ἔλεος τοῦ ἔχθροῦ τῆς δὲν εἰναι ἀπλὰ καὶ μόνο μία ἀρνηση παροχῆς θοήθειας ἀπὸ μέρους τῶν Ισχυρῶν κρατῶν ἢ τῆς διεθνῶν κοινόπητας, ἀλλὰ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα τὴν παραπέρα ἀποδυνάμωση τῆς δύμάδας αὐτῆς. Στὸ πεδίο τῶν διεθνῶν σχέσεων ἡ ἀδυνατία ἐνδυνάμωσης μίας εύπαθοῦς δύμάδας Ισοδυναμεῖ μὲ τὴν παραπέρα ἀποδυνάμωσή της. Αὐτὸ τὸ στάδιο μπορεῖ νὰ δονομασθεῖ στάδιο λανθάνουσας δίωξης. Ἡ σημασία αὐτοῦ τοῦ σταδίου, σὰν προδρόμου τοῦ σταδίου τῆς πραγματικῆς δίωξης, δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμᾶται.

2) Στὶς περιπτώσεις, στὶς ὅποιες ἡ ἀρνηση παροχῆς θοήθειας ἀποτελεῖ μόνιμη πολιτικὴ τῶν Ισχυρῶν κρατῶν, ἡ εύπαθης δύμάδα ὑποχρεώνεται νὰ ἐγκαταλείψει κάθε προσπάθεια ἐπαύξησης τῆς Ισχύος τῆς θεωρώντας την σὰν μάταιη καὶ προσπαθεῖ νὰ κατευνάσει τοὺς Ισχυροὺς διώκτες τῆς υἱοθετώντας ὑποτακτικὴ συμπεριφορά καὶ αὐξάνοντας ἔτσι τὴν εύπαθειά της.

II. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟ-ΑΡΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ

“Οπως οἱ περισσότερες αὐτοκρατορίες, ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία θασιζόταν στὴν ἀρχὴ τῆς κατακτησης. Ἀντίθετα δύμως ἀπὸ τὶς περισσότερες αὐτοκρατορίες, οἱ κατακτητὲς ἐγκατέλειψαν τὸν τόπο τῆς ἀρχικῆς τους διαμονῆς κι’ ἐγκαταστάθηκαν στὰ κατακτημένα ἐδάφη, ἀνάμεσα σὲ ξένους πληθυσμούς. Ἡ ιστορικὴ Ἀρμενία ἦταν μία ἀπὸ τὶς κυριότερες περιοχές, ποὺ ἀποικήθηκαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ νομάδες Τούρκοι εἰσέθαλαν σὲ ἀλλεπάλληλα κύματα στὴ Μ. Ἀσία ἐγκαταλείποντας τὶς στέππες τῆς πατρίδας τους τῆς Κεντρικῆς